

Litteraation numero: 103161/25
Haastattelun nimi: parlatorio S2E02 Roomalaiset herjaukset
Haastattelun kesto: 42 min
Litteroitu: Tutkimustie Oy 1.2.2022

Puhujien merkinnät: EP: Elina Pyy
JV: Joonas Vanhala

Muut merkinnät:

...	Puheenvuoro jää kesken, jatkaa puheenvuoroa
(-)	Pois jäänyt sana tai sanan osa
(--)	Pois jäänyt jakso
(sana)	Epäselvä sana tai jakso
<u>alleiviivaus</u>	E erityisen painollinen sana tai jakso
[hahasulkeet]	Litteroijan kommentti
[pp]	Päällekkäistä puhetta
[hp]	Hiljaista puhetta
[ep]	Epäselvää puhetta

Huomautukset: --

[väkijoukon hälinää, rauhallista kielisointimusiikkia]

EP: "Zoilus, koska sinä pilaat kylpyaltaan huuhtomalla siinä takapuolesi, tee se vielä likaisemmaksi. Zoilus, upota siihen pääsi."

[rauhallista kielisointimusiikkia]

EP: Tervetuloa kuuntelemaan Parlatorio-podcastia. Tämä on Suomen Rooman-instituutin oma podcast, ja täällä me jutellaan kiinnostavien Rooman kävijöiden kanssa, kysellään heiltä, mitä kuuluu ja yritetään aina etsiä yhtymäkohtia menneisyyden ja nykyhetken välille. Minä olen Elina Pyy instituutin tutkijalehtori, ja tällä kertaa täällä on mun kanssa juttelemassa Suomen Rooman-instituutin tämän vuoden Wihuri-stipendiaatti Joonas Vanhala. Moikka Joonas.

JV: Moi.

EP: Tämä Wihuri-stipendi, jos nyt ihan alkuun vähän pohjustetaan, tähän on keskeinen osa meidän instituutin tutkimustoimintaa, eli Jenni ja Antti Wihurin rahaston myöntämä vuoden mittainen apuraha väitöskirjatyöskentelyä varten. Tämä Wihuri-stipendiaatti asuu aina sen vuoden ajan Villa Lantessa ja ammentaa sieltä inspiraatiota sitten Rooman upeasta, inspiroivasta ympäristöstä ja lisäksi käyttää toki hyödykseen kirjastoja ja mahdollisesti arkistoja, mitä siellä on. Mites Joonas wihuristius? [nauraa] Onko se oikea sana, mutta miten olet päätenyt wihuristiksi? Millainen sun Villa Lante -tausta tai -suhde on?

JV: Mä olen ollut Villa Lantessa ensimmäisen kerran reilu kymmenen vuotta sitten. Silloin minä olin täällä teologian opiskelijana teologian kursilla ja sitten myöhemmin täällä pitkällä kurssilla muutama vuosi sitten. Siitä sitten sen jälkeen vielä edellisen johtajan Arja Karivierin työryhmässä.

EP: Eli sitten suoraan työryhmän jälkeen sä päädyit wihuristiksi ja eikö niin, että muutit nyt aika hiljattain Roomaan, aloitit siellä sen tutkimustyön?

JV: Joo tai en nyt ihan suoraan työryhmästä, ellei lasketa tätä tämän kesän työskentelyjaksoa. Sitten työryhmän jälkeen mä hain jatko-opintoihin Turun yliopistoon ja nyt sitten tänä syksynä tulin tänne. Aloitin stipendikauden tässä syyskuun alussa.

EP: Joo. Sun tutkimusaihe on tosi mielenkiintoinen ja se muodostaakin tämän meidän tämän päivän keskustelun teeman. Mä luin tuossa alkuun Martialiksen epigrammeista yhden tuollaisen lyhyen ytimekkään ajatuksen johdattellakseni meitä tähän aiheen piiriin. Sä tutkit siis roomalaisia herjauksia ja loukkauksia, eikö niin?

JV: Joo kyllä. Mun väitöskirjatutkimuksen aiheena on roomalaisaikaiset herjaukset ja stereotyyptit. Pääasiallisena aineistona Martialiksen runot ja Pompeijin seinäkirjoitukset.

EP: Joo. Pompeiji varmaan on kuulijoille tuttu Vesuviuksen purkauksessa vuonna 79 hautautunut roomalaiskaupunki, ja sehän on tietysti tällainen antiikin tutkimuksen aarreaitta mitä materiaaleihin tulee. Millainen lähderyhmä nämä seinäkirjoitukset on siellä? Mistä siinä on kyse?

JV: Siellä Pompeijissa on säilynyt ihan valtava määrä seinille maalattuja ja raapustettuja tekstejä. Osa on vähän semmoisia virallisempia: vaalimainoksia, gladiaattorinäytösten mainoksia. Sitten on näitä hyvin arkipäiväisiä kaiverrettuja tekstejä, joissa on terveisiä, nimiä, rakkauden tunnustuksia, vitsejä, arvoituksia ja aika paljon myös näitä herjauksia.

EP: Eli aika samaistuttava tai kosketuspintaa löytyy. Nykyaikanakin on vessakirjoituksia ja mitä ikinä tai twiittejä. Ehkä niitä voisi twiitteihin verrata kanssa, eikö voisikin?

JV: Joo, jollain tavalla vähän semmoinen sen ajan sosiaalinen media.

EP: Joo.

JV: Joku kirjoitti sinne jotain, ja sitten joku reagoi siihen ja kirjoitti ehkä jotain vastaukseksi tai...

EP: Just näin. Tiedetäänkö näistä kirjoittajista mitään tai voidaanko heistä edes tietää mitään, kuka näitä on kirjoitellut?

JV: Näistä kaiverretuista, jotka on niitä semmoisia ehkä enemmän hetken mielijohteesta syntyneitä tuotoksia, niiden tekijöistä tiedetään kyllä aika vähän. Niissä on nimiä useissa, mutta niistä yksittäisistä nimistä ei yleensä pystytä tietämään sen enempää yksilöstä kuin sukupuolta, ehkä hiukan jotenkin päättelemään sosiaalista statusta.

EP: Joo.

JV: Mutta periaatteessa kuka tahansa, joka oli kirjoitustaitoinen, saattoi raapustella seinille. Kyllä sieltä on löydetty naisten kirjoituksia ja yritetty tunnistaa lasten ja oletettavasti orjien kirjoituksia.

EP: Sitten toi Martialis puolestaan ei välttämättä ole ihan niin tuttu lähde kaikille kuulijoille. Ehkä puhumme hieman hänestäkin. Kyseessä on siis ensimmäisen vuosisadan lopulla elänyt runoilija eli keisari Domitianuksen ajalla ainakin aktiivinen oli, mutta oliko myöhemminkin vielä Nervan tai Trajanuksen aikana. Oliko hän elossa vielä silloin?

JV: Oli. Martialiksen elinvuosista ei ihan tarkasti tiedetä, mutta hän syntyi noin 40 jälkeen ajanlaskun alun ja kuoli siinä 100-luvun alussa. Hänen kirjallinen tuotanto suurimmaksi osaksi Domitianuksen ajalta, mutta hän sitten vielä...

EP: Eli 80–90-luvulla suunnilleen.

JV: Joo.

EP: Joo.

JV: Ja sitten kirjoitti vielä ainakin yhden runokokoelman Trajanuksen aikana.

EP: Martialis on varmaan kaikkein tunnetuin tästä hänen epigrammikokoelmasta. Epigrammit on lyhyitä, ytimekkäitä runomittaan laadittuja lausahduksia. Hyvä, kun mulla on täällä asiantuntija studiossa. Mä voin tarkastaa aina omaa tietoaani. Se on eleginen runomitta, eikä olekin, mihin hän on ne laatinut?

JV: Joo, pääasiassa se on se suosituin, mutta hän käyttää ehkä noin neljää, viittä runomittaa kaiken kaikkiaan.

EP: Okei.

JV: Eleginen distikon on se suosituin, hendekasyllabus semmoinen 11-tavuinen runomitta on toiseksi suosituin ja sitten on muutamia muita.

EP: Joo. Tosiaan ehkä vähän niin kuin joku semmoinen mietelauseforismi, mutta ei samalla tavalla latteaa [naurahtaa], vaan tuota epigrammeissa on yleensä aina tämmöistä viiltävää terävyyttä, läheistä sukua satiirille.

JV: On.

EP: Joo. Eli tämä on se sun toinen lähdeaineisto. Ehkä mun olisi hyvä tässä vaiheessa kysyä, että miten samanlaisia tai erilaisia nämä on keskenään nämä Martialiksen epigrammit ja nuo Pompeijin seinäpiirtokirjoitukset? Ajallisesti ei olla kovin kaukana varmaan toisistaan, mutta onko tyylissä, genressä isoja eroja?

JV: Nehän on tietysti genreltään sinänsä ihan eri. Toinen on tämmöistä kirjallista tuotosta Martialiksen runot, ja sitten taas nämä Pompeijin seinäkirjoitukset on syntynyt yksittäisten kirjoittajien satunnaisina tuotoksina.

EP: Ehkä vähän spontaanimpia luonteeltaan.

JV: Joo, on, mutta kyllä niissä on paljon yhteistä esimerkiksi aihevalikoima. Martialis kommentoi paljon sellaisia kansanomaisia teemoja vaikka orjien tilanteeseen ja erilaisiin sosiaalisiin epäkohtiin liittyviä asioita ja esimerkiksi tämmöiset seksuaaliset teemat esiintyy molemmissa, joita ei paljon taas sitten missään muissa antiikin lähteissä ole.

EP: Joo. Ehkä sellaisia arkielämän elementtejä myöskin eri tavalla kuin muuten sellaisessa hyvin elitistisenä pidetyssä roomalaisessa kirjallisuudessa joskus. Kun sä olet nyt keskittynyt nimenomaan näihin stereotyyppisiin ja herjauksiin, kun sä olet käynyt valtavan määrän läpi tätä aineistoa, miten sä olet sitä karsinut tai luokitellut? Mistä me tiedetään, että kyseessä on loukkaus? Loukkaus ja herjauskin on aika kulttuurisidonnainen juttu. Se, mikä oli herjaus antiikin roomalaisille ei välttämättä automaattisesti ole sitä meille. Onko se aina itsestään selvää? Oletko sä kohdannut vaikeuksia tässä tehtävässä?

JV: No se ei kyllä ole ollenkaan itsestään selvää. Saa miettiä pitkään ja hartaasti monesti, että mikä jonkun yksittäisen tekstin pointti oli, kun siihen vaikuttaa niin paljon kirjoittajan tarkoitus ja missä tarkoituksessa se kirjoitettiin tai se konteksti. Joku lausahdus voi yhdessä kontekstissa olla ihan hauskaa huumoria pelkästään ja sitten taas toisessa kohdassa viiltävä loukkaus. Kyllä siinä saa miettiä sitä esimerkiksi, että mitkä ilmaukset juuri roomalaisessa kulttuurissa oli niitä loukkaavia asioita, jotka jollain tavalla aiheutti häpeää ja sitä kontekstia myöskin, että kuinka julkisesti näitä kirjoiteltiin.

EP: Niin siellä on ihan sellaista nykyajan termeillä kunnianloukkausmateriaalia varmasti.

JV: On joo. Sitten on semmoisia rajatapauksia, joissa saattaa olla, että se on ollut ihan vain semmoista keskinäistä naljailua jossain kaveriporukassa Pompeijin kontekstissa. Sitten taas Martialiksen kohdalla Martialis itse sanoi, että hän ei loukkaa ketään oikeilla nimillä, vaan hän käyttää pseudonymejä, joten se ei ole sielläkään sitten ihan semmoista suoraan henkilöön menevää loukkaamista.

EP: Niin vaan hän enemmänkin luo tällaisia stereotyyppisiä tai arkkityyppejä jollain tapaa.

JV: Nimenomaan joo, joilla saattaa olla joku pohja todellisuudessa.

EP: Tietenkin sitä ei voi olla miettimättä, että kuinka tämä hänen pieni sosiaalinen piirinsä Rooman seurapiireissä on mahdollisesti kuitenkin tunnistanut ne tyypit siellä taustalla.

JV: Niinpä.

EP: Millaiset nyt ainakin on loukkauksia? Koitetaan keskittyä tosiaan näihin stereotyyppisiin, joita sä olet itsekin tutkinut. Millaisia stereotyyppisiä siellä kummassakin lähderyhmissä esiintyy, joista ihan selvästi näkee, että tämä nyt on vähän tämmöistä ilkeämielistä, sivaltavaa?

JV: Ainakin näitä seksuaalisia aiheita ja ulkonäköön liittyviä aiheita. Muista lähteistä myös käy ihan selväksi, että tietyt ulkonäölliset piirteet oli sellaisia, joihin kiinnitettiin paljon huomiota ihan negatiivisessa mielessä ja sitten tietyt seksuaalisen kanssakäymisen muodot, joista syytetään esimerkiksi Ciceron puheissa tai muidenkin runoilijoiden teksteissä.

EP: Joo.

JV: Esimerkiksi vanhoja tai rumia naisia tai impotentteja, altistuvia miehiä on semmoisia klassisia stereotyyppisiä.

EP: Joo toi seksuaalisuus antiikissä on tosi iso aihe, josta ollaan vähän enemmän puhuttu itse asiassa toisessa Parlatorio-jaksossa ekalla kaudella Ville Hakasen kanssa. Tosiaan ihan siis tiiviisti: valthierarkioihin ja valtasuhteisiinhan se liittyy voimakkaasti. On vähän tämmöinen aktiivisuuden ja

passiivisuuden, antamisen ja saamisen retoriikka tai dynamiikka läsnä aika voimakkaasti. Mutta se, mikä mun mielestä on tosi kiinnostavaa, kun mä perehdyin tähän aiheeseen etukäteen ja luin joitakin noita sun minulle lähettämiä esimerkkiherjoja, mun mielestä oli tosi kiinnostavaa se, miten selkeästi tässä materiaalissa myös esiintyy naisen aktiivinen seksuaalisuus. Vaikuttaa, että se ei esiinny mitenkään imartelevassa valossa, mutta se on siellä. Se ajatus esimerkiksi, että nämä naiset, joita näissä herjoissa esiintyy, he ei pelkästään ole prostituoituja, jotka myy esimerkiksi, vaan mahdollisesti myös vaikkapa asiakkaita, jotka ostaa, eikä vain?

JV: Joo kyllä. Pompeijin seinäkirjoituksista on erityisesti tutkittu jonkun verran juuri sitä naisten omaa toimijuutta ihan näiden herjausten valossa tai näiden seksuaalisten kirjoitusten valossa, että missä määrin ne saattaa olla jopa naisten omia kirjoituksia eikä välttämättä herjauksia. Jos vielä noista stereotyyppiä, näissähän on selkeästi eroa. Esimerkiksi Martialikselta löytyy huomattavasti enemmän sitä variaatiota. Siellä ei keskitytä pelkästään niihin seksuaalisiin, vaan siellä on myöskin muuta. Tällaisia sosiaalisia rikkeitä esimerkiksi, että puhutaan ahneista nousukkaista ja ilkeistä orjien omistajista ja julmista kouluopettajista ja sen suuntaisista.

EP: Eli onko niin, että tiettyihin ihmisryhmiin liittyy tietynlaisia stereotyyppisiä paheita?

JV: On ihan selvästi joo. Vaikka just nämä orjien omistajat on usein juuri satoja tai ilkeitä, ja sitten vapautetut orjat, jotka on päässyt siihen roomalaisen yhteiskunnan alimmalle portaalle ja yrittää siitä nousta kartuttamalla omaisuutta ja pröystäilemällä sillä.

EP: Joo. Silloin aikaisemmin, kun valmistauduttiin tähän jaksoon, oli puhetta varastelusta kanssa, eikä ollutkin?

JV: Joo. Se on aika semmoinen vakioherja. Siihen ei ehkä liity sen enempää mitään selkeää stereotyyppiä muuta kuin, että se on usein toistuvassa herjaus esimerkiksi roomalaisessa komediassa ja se näkyy Pompeijissa ja se näkyy myös Martialiksella. Ehkä Martialias toki sitten yhdistää nimenomaan joihinkin tiettyihin ihmistyyppihin sen, että ne on myös varkaita, kun ne on niin ahneita ja...

EP: Niin, eli ahneus ja varastelu tietysti luonnollisesti kulkee käsi kädessä tässä.

JV: Joo.

EP: Joo. Sitten nuo ulkonäölliset piirteet. Sä sanoit jo, että vanhoja naisia pilkataan ja rumia naisia. Millainen on ruma nainen? Tuleeko se missään kohtaa ilmi siellä tai miestenkin kohdalla onko jotain semmoisia toistuvia ulkonäöllisiä piirteitä, joita pidetään epäviehättävinä ja sen takia pilkataan?

JV: Miesten kohdalla usein mainitaan esimerkiksi kaljuus.

EP: Joo.

JV: Naiset saattaa olla vain muuten vain vanhoja, ryppyisiä, harmaantuneita. Pompeijin seinäkirjoituksissa on jonkun verran tällaisia karikatyyripiirroksia, joista näkee, että esimerkiksi valtavan suuri nenä oli huomionarvoinen piirre. Martialiksen runoissa herjataan hampaisiin liittyen monta kertaa, että jollakulla on vaikka vain pari hammasta tai ei ole hampaita ollenkaan tai on hankkinut tehohampaat.

EP: Hei, täällä oli muuten tällainen esimerkki näiden joukossa, joita sä lähetit mulle. Tämä on Martialikselta. Tässä sanotaan: "Jos muistan oikein, oli sinulla Aelia neljä hammasta. Yksi yskäisy irrotti kaksi hammasta ja toinen yskäisy kaksi lisää. Nyt voit yskiä huolehdi kaiken päivää. Kolmas yskäisy ei voi tehdä enempää vahinkoa." Miksi tämä on ollut niin hauskaa aikalaisten mielestä?

JV: Mun täytyy sanoa, että mä en tiedä ja se tuntuu vähän oudolta nykyaikana, että juuri hampaat on ollut sellainen asia, mihin on kiinnitetty huomiota. Onkohan se sitten ollut semmoinen yleinen hygieniä-asia.

EP: Niin, ehkä statussymboli tietyllä tavalla.

JV: Niin, että jos jollakulla on vielä ollut oikeasti omat hampaat tallella.

EP: Vaikka en niin hyvin näitä epigrammeja, se ei ole mun omaa tutkimuksen alaa, muuten tunnen roomalaista kirjallisuutta aika hyvin. Siellä yleensä kyllä nousee esiin tällainen topos tai ajatus, että on myös vähän noloa ja ehkä vähän pilkattavaa, jos mies käyttää liikaa huomiota ja energiaa siihen kauneuden hoitoon. Se on tavallaan käänteinen, että ei pilkata rumuudesta, mutta voidaan pilkata siitä, että puunaa itseään liikaa. Voisi kuvitella, että tämä olisi myös näissä epigrammeissa läsnä tai seinäkirjoitusherjauksissa.

JV: Joo, kyllä se tulee vastaan molemmissa. Pompeijissa on esimerkiksi semmoisia herjoja, että "herra X on kalju". Voidaan tulkita myös niin, että hän on karvaton, ehkä jopa itse poistanut karvansa, jotta näyttäisi nuoremmalta tai houkuttelevammalta. Ja sittenhän Martialiksella on paljonkin näitä, missä erityisesti miehiä syytetään siitä, että he nyppii karvansa joka puolelta ja on sillä tavalla naismaisia.

EP: Joo. Toi on jännä toi ihmiskunnan historian läpileikkaava karvafiksaatio, että missä sitä karvaa saa olla ja missä sitä ei saa olla. Tavallaan kaljuus on huono juttu, ja liiallinen groomaaminen on myös huono juttu. Kertoo tietysti paljon just tuollaisista aikansa maskuliinisuuteen liittyvistä ihanteista ja normeista varmasti.

JV: Joo. Yleinen roomalainen hyvehän oli kohtuus kaikessa. Roomalaisen miehenkin piti sitten jonkun verran pitää huolta siitä ulkonäöstä, mutta ei liikaa.

EP: Joo. Sitten kun oli taas naisiin kohdistuvista ilkeyksistä. Mun mielestä on hyvin kiinnostavaa toi, mitä sä sanoit tuosta, että vanhoja naisia lähtökohtaisesti pidetään vähän naurettavina tai pilkattavina. Tämä nyt ei sinänsä tullut yllätyksenä roomalaista kirjallisuutta ja kulttuuria tuntevana. Semmoinen kiinnostava topos, mikä roomalaisessa kulttuurissa ja kirjallisuudessa usein nousee esiin, on tällainen juoppo vanha nainen, joka on tietenkin rappion ruumiillistuma ja kärjistymä. Eikö niin, että täällä oli joku sellainenkin esimerkki täällä sun materiaalissa?

JV: Joo, paitsi itse asiassa nyt mä luulen, että se on mies, joka siinä mainitaan.

EP: Ai, se onkin mies.

JV: Joo tämä Akerra.

EP: No niin. Luetko sä sen meille?

JV: Joo. Tämä on siis Martialikselta. "Luuletko, että Accerra haisee iliseltä viiniltä. Erehdys. Accerra juo aina auringon nousuun."

EP: [naurahtaa] Tässä se huumori se huumori avautuu jo ihan automaattisesti tai suoraan nykylukijalle.

JV: Joo.

EP: Okei, se oli mies. Oliko se vanha mies? Ehkä sillä ei ole niin väliä tässä suhteessa.

JV: Ei. Nyt mä en tullut poimineeksi semmoista esimerkkiä, mutta siellä on näitä juoppoja naisia myös.

EP: Joo.

JV: Useinhan väitettiin, että naiset on himokkaita ja sitten siihen liittyy vielä usein se juoppous.

EP: Joo, tämä on tämmöinen hyvin tuttu stereotyyppi roomalaisesta kulttuurista. Mun mielestä tämän perusteella, mitä me ollaan nyt käyty läpi, nämä vaikuttaa aika tämmöisiltä henkilökohtaisuuksiin meneviltä. Vaikka kyse on stereotyyppistä eikä välttämättä yksittäisestä ihmisestä, nämä kuitenkin vaikuttaa aika henkilöön meneviltä asioilta: ulkonäkö, seksuaalisuus, sosiaalisten normien noudattaminen tai noudattamatta jättäminen. Onko siellä mitään poliittista tai toki henkilökohtainen on poliittista, mutta onko siellä mitään sellaista hyvin selkeästi poliittista, että yritettäisi vaikka kampanjoita jonkun puolesta tai ajaa jotain omaa asiaa tai herjata vastaehdokasta tai tällaista?

JV: Itse asiassa hyvin vähän. Tämä on yksi mielenkiintoinen pointti molemmista aineistoista, että niissä ei juurikaan esiinny poliittista propagandaa tai poliittista vaikuttamista. Sitähän melkein odottaisi Pompeijista varsinkin, kun sieltä tunnetaan niin paljon näitä vaalimainoksia ja tiedetään, että siellä kampanjoitiin vuosittain aktiivisesti.

EP: Niinpä.

JV: Mutta ei näistä kaiverretuista seinäkirjoituksista ei löydy juuri mitään selkeän poliittisia herjauksia. Ainoa esimerkki, mikä tulee mieleen, siellä on muutamia tämmöisiä vähän kyseenalaisia vaalimainoksia. Kun yleensä ne on muotoa, että joku kannattajaryhmä kannattaa kandidaattia johonkin virkaan, sitten siellä on tällaisia vähän niin kuin humoristisia, että erästä Marcus Cerrinius Vatiaa kannatetaan virkaan ja siellä on semmoisia kannattajaryhmä kuin kaikki uneliaat tai myöhään juopottelevat tai pikkuvarkaat.

EP: [naurahtaa] Eli siis onko tässä kyse, että Vatian vastustajat pilkkaavat hänen kannattajiaan pikkuvarkain ja juopottelijoin? Siitäkö tässä on kyse vai?

JV: Ei. Mä näkisin, että tässä on kyse siitä, että joku on kirjoittanut näitä tämmöisenä vastapropagandana Vatiaa kohtaan, että väittää että hänen kannattajansa on tällaisia.

EP: Niin niin, just näin. Tämä on harvinainen esimerkki siis.

JV: Joo ja on ainoastaan tähän yhteen kandidaatin liittyviä vaalimainoksia, joissa on tällaisia tai on siellä muitakin erikoisia kannattajaryhmiä, mutta tämä on tämmöinen selkeän yhtenäinen ryhmä juuri tämän yhden kandidaatin mainoksia, joissa esiintyy vähän tällaisia kyseenalaisia kannattajia.

EP: Joo [naurahtaa].

JV: Tämän lisäksi ei juuri herjauksissa näy selkeitä poliittisia teemoja. Martialiksellaakaan ei toisaalta ole esimerkiksi sellaista aikansa vaikuttajien tai poliitikkojen herjaamista niin kuin vaikka Catuluksella, mikä toisaalta ehkä selittyy sillä, että hän eli Domitianuksen aikana ja kirjoitti suurimman osan tuotannostaan silloin.

EP: Martialishan kumartaa aika syvään sinne keisarin päin.

JV: Kyllä.

EP: Mikä on kiinnostavaa, kun miettii, että hän muuten niin armottomalla kädellä ruotii aikansa elämää ja elämäntapoja ja yhteiskuntaa.

JV: Joo. Tosin sitten kun Domitianus kuolee, keisariksi nousee Nerva ja sen jälkeen Trajanus, sitten niissä runoissa näkyy ehkä jonkun verran sitä semmoista Domitiuksen kritiikkiä sitten jälkikäteen.

EP: Aivan, joo.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia]

EP: Oletko sä päässyt tässä tutkimuksessa sellaiseen vaiheeseen, että sä olisit analysoinut sitä, mitä tässä on taustalla, miksi roomalaiset herjasivat, miksi näitä stereotyyppisiä luotiin ja vahvistettiin, mihin sillä pyrittiin?

JV: Tähän tematiikkaan mä aion perehtyä, mutta en ole ihan hirveän syvälle vielä päässyt.

EP: Semmoisia alustavia hypoteeseja voi heitellä tässä.

JV: Joo. Sehän on ihan selvää, että roomalaisessa yhteiskunnassa henkilön maineella oli erittäin suuri merkitys ja jos maine kärsi jotain kolhuja, se vaikutti siihen henkilön sosiaaliseen asemaan ja poliittiseen uraan ja moneen...

EP: ...Ja koko perheeseen.

JV: Kyllä. Oli tärkeä säilyttää se oma maine ja imago. Herjaamalla sitten pyrittiin tietysti vaikuttamaan jonkun toisen sosiaaliseen statukseen ja maineeseen. Se nyt on varmaan semmoinen aika universaali herjaamisen motiivi.

EP: Herjaamisessa on vain se, että sehän on vähän sellainen ase, joka helposti potkaisee takaisin, eli se saattaa kääntyä sitä herjaajaa itseään vastaan myös, jos viljelee ruokatottumuksia ja valheita hirveästi. Se nyt on varmaan asia, johon me ei tietenkään päästä käsiksi, vaikka näissä Pompeijin seinäkirjoitusten kohdalla, että kävikö koskaan näin, mutta oletettavasti nämä oli kuitenkin tehokas ase, jos niitä niin paljon esiintyy.

JV: Oli ja kyllähän kirjallisissa lähteissä kerrotaan myös kaikenlaisista herjaavista lehtistä, joita kierrätettiin Roomassa tai pilkkalauluja, joita kehiteltiin vallanpitäjien maineen mustaamiseksi.

EP: Tällaiset humoristiset pilkkalauluthan oli myös perinteinen osa roomalaista hääseremonia. Tuli nyt siis ihan yhtäkkiä mieleen tämä asia, kun puhuit noista pilkkalauluista. Niissä oli usein tietynlaisia yleensä sulhasen taustaan liittyviä ruokottomuksia ja vitsejä. Ehkä nämä jollain tavalla nousee samasta traditiosta tai samanlaisesta puhumisen tavasta ainakin.

JV: Joo, kyllä varmaan ja eikö ollut niin, että myöskin triumfikulkueissa tätä voitokasta sotapäällikkö myöskin sotilaat pilkkasi erilaisilla lauluilla suorastaan.

EP: Herjattiin joo.

JV: Mutta se oli jollain tavalla sallittua. Se siis ehkä kuului siihen. Siihen heräämiseen on voinut olla moninaisia motiiveja, ei pelkästään se loukkaaminen, vaan se on voinut olla jollain tavalla rituaalista.

EP: Kyllä ja tuossa tilanteessa myös ehkä jollain tavalla, rituaalista ilman muuta, se on hyvä huomio, myös semmoinen varaventiili, että päästetään ulos niitä höyryjä luvan kanssa ehkä.

JV: Joo ja vielä semmoinen tuli mieleen, että roomalaiseen kulttuuriin kuulunut taikausko vaikutti ehkä myös. Ajateltiin, että on kaikenlaisia pahoja henkiä ja pahaa silmää, joita voitiin torjua esimerkiksi tietyillä hävyttömiä eleillä tai symboleilla ja myöskin nauramalla, eli herjaamisesta saattoi olla ehkä jollain tavalla tällainen...

EP: ...Suojeleva.

JV: ...suojeleva vaikutus, jos sillä saatiin niitä pahoja henkiä, pahoja voimia pysymään voitolla.

EP: Joo. On hyvä, että tuli nämä huomiot nyt tässä esiin, kun alkaa itsellekin valjeta, miten moniulotteinen ilmiö tämä on ollut, miten monia kulttuurisia kerroksia sieltä paljastuu, kun alkaa herjausten pintaa raaputtaa. Mä mietin nyt tässä sitä, että jos tosiaan Roomassa oli tällainen hyvin voimissaan oleva herjaamisen kulttuuri ja se oli tehokasta ja se oli suosittua ja pilkkalehtisiä lenteli ympäri kaupunkia, onko sulla tiedossa, että tässä olisi ikinä ollut minkäänlaista yritystä kontrolloida tällaista tapaa tai missä menee esimerkiksi kunnianloukkauksen määritelmä? Sitä ei tietenkään roomalaisaikana samalla lailla ollut kuin nykyään. Ei ollut tällaista kunnianloukkaus vastaan sananvapaus debattia, jota nykyaikana kuulee usein käytävän, mutta onko sulla tullut vastaan mitään viitteitä siitä, että julkisella herjauksella olisi ollut mitään seuraamuksia, että joku olisi vaikkapa vedetty oikeuteen tällaisesta asiasta?

JV: On ja itse asiassa roomalaisessa laissa on kunnianloukkauksen käsite, *iniuria*, joka löytyy jo ihan Kahdentoista taulun laista, joka on se vanhin roomalainen lakikokoelma.

EP: Miten se määritellään?

JV: Niissä vanhemmissa laeissa se oli alun perin ihan fyysinen rike siis satuttaminen, mutta siitä se sitten myöhemmin laajeni käsittämään myös maineen ja kunnian loukkauksen. Siitä on näissä laeissa itse asiassa mielenkiintoisia esimerkkejä. Esimerkiksi se, että joku aiheutti jotain hälinää tai mellakkaa jonkun talon ulkopuolella, saattoi loukata sen talon omistajan mainetta, jolloin siitä saattoi vetää jonkun oikeuteen.

EP: Okei. Toi on tosi kiinnostavaa. Eli ihan siis sellainenkin, että sillä pahojen juurujen levittämisellä aiheuttaa yleistä sekaannusta, on peruste.

JV: Joo eikä siihen tarvittu välttämättä edes mitään sanallista herjaamista siinä kohtaa, vaan se itsessään on se kunnianloukkaus, että joku tai jotkut siinä talon luona aiheuttaa häiriötä, joten se talonomistaja on jollain tavalla osallinen siitä.

EP: Aivan joo.

JV: Tai toinen esimerkki näissä on semmoinen, että jossain kadulla joku huonomaineinen henkilö seuraa toista henkilöä ja aiheuttaa jo pelkästään läsnäolollaan vahinkoa toisen maineelle.

EP: Kunnianloukkauksen joo.

JV: Joo, mutta useimmiten nämä oli ihan tällaisia jotain perinteisiä sanallisia loukkauksia niin kuin julkiset herjat tai laulut tai pamfletit tai muut.

EP: Joo, jossa sitten on misinformaatiota. Onko se misinformaatio ollut se syy, minkä takia haastetaan vai riittääkö ihan se, että vaikka se pitäisi paikkansa, mitä on sanottu, jos se sanotaan loukkaavaan sävyyn?

JV: Mä luulen, että ihan se, että joku on kokenut, että se on uhka hänen maineelle, on voinut johtaa syytökseen kunnianloukkauksesta.

EP: Joo. Tämä oli tosi kiinnostava huomio. Tämä kunnianloukkaus roomalaisessa laissa oli asia, joka ei ollut mulle tuttu eikä ainakaan muistissa nyt, eli hyvä, että tuli se tässä esiin. Meillä oli aikaisempi Parlatorio-jakso viime kaudella, jossa juteltiin Miikka Tammisen kanssa vihapuheesta silloin keskiajan kontekstissa eli islamin vastaisesta vihapuheesta kristillisessä Euroopassa. Silloin puhuttiin vihapuheterminologiasta ja -retoriikasta ja -määritelmistä vähän tarkemmin, mutta väistämättä se nyt nousee mieleen tämänkin aiheen kohdalla. Me ollaan puhuttu tässä herjauksista. Se on aika viaton ilmaus. Se selkeästi viittaa, että vitsi, vitsi tavallaan, että tässä on kyse huumorista ja näin, mutta se on aika veteen piirretty viiva se heräämisen ja vihapuheen välinen rajanveto, eikö vaan? Täytyykö sun mielestä nämä herjauksesta tai monet niistä vihapuheen kriteerit, jos puhutaan tällä nykytermistöllä?

JV: Kyllä mä olen sitä mieltä, että nämä herjaukset on yhden tyyppistä vihapuhetta. Ihan semmoiseen klassiseen vihapuheen muottiin tämä antiikin aikainen herjaaminen ei ehkä mene, miten se usein nykyään mielletään, että se on johonkin ihmisryhmään kohdistuvaa, vihaan lietsovaa, systemaattista puhetta. Nämä herjaukset on usein kuitenkin vähän silleen yksittäisiä ja irrallisia, mutta just näiden stereotyyppien kautta mun mielestä se laajenee jollain tavalla enemmänkin vihapuheeksi, kun herjaukset toistuvasti kohdistuu johonkin tiettyyn ryhmään, vaikka niihin vanhoihin naisiin tai jotenkin tietyllä tavalla seksuaalisesti käyttäytyvien miehiin tai nousukkaisiin.

EP: Niin, silloinhan se on nimenomaan tiettyä ihmisryhmää kohtaan kohdistuvaa. Kun me puhutaan stereotyyppiä, eihän stereotyyppiä määritelmällisesti voi olla yksittäistapaus, vaan siinä on kyse siitä, että silloin on näitä toistuvia tapoja puhua tietyistä ihmisryhmistä.

JV: Joo ja kyllä mä olen tätä miettinyt näiden modernien määritelmien kannalta, että niissä kriteereissä usein mainitaan suvaitsemattomuus tai halveksunta tai se, että se loukkaa toisen ihmisarvoa. Kyllä näissä herjauksia niitä piirteitä on.

EP: Joo ja varmasti ero roomalaisen kulttuurin ja nykykontekstin välillä on se, että ne, joilla on ollut mahdollisuus kunniaansa puolustaa, on ollut varmaan niitä yhteiskunnan etuoikeutettuja, jotka on puolustaneet sitä kunniaansa sen takia, että sillä kunnialla on ollut heille iso merkitys poliittisessa elämässä ja yhteiskunnassa ylipäätään, mutta ehkä niillä heikommilla ihmisryhmillä ei ole ollut samanlaista mahdollisuutta useinkaan.

JV: Siitä tietysti tulee mieleen se herjauksen olottuvuus, että kuinka loukkaavaa se lopulta sitten oli. Tätä voi myös pohtia sitä kautta, että kuinka paljon menetettävää sillä kohteella maineensa puolesta oli, että oliko se herjaus vakavampi asia just vaikka roomalaiselle poliitikoille, joka pyrki etenemään uralla ja vähemmän loukkaava vaikka roomalaisille orjalle.

EP: Todennäköisesti. Sä aikaisemmin sanoitkin, että näissä Martialiksen epigrammeissa ja Pompeijin seinäkirjoituksissa on yllättävän paljon samaa, vaikka ne on hyvin erilaisia tekstityyppisiä, genrejä ja nämä seinäkirjoitukset ehkä paljon spontaanimpia kuin tämän Martialiksen ihan julkaistu runous. Niissä tämän huomioon ottaen on kuitenkin tosi paljon samaa, mikä varmaan kertoo siitä, että ne jotenkin nousee samasta kulttuurista vai onko sun mielestä havaittavissa vähän suurempaa intertekstuaalisuutta, että ne olisi vaikuttaneet toisiinsa?

JV: Tähän oikeastaan on aika helppo vastata, että mitä todennäköisimmin ei ollut mitään suoraa vaikutusta, koska Martialis tiettävästi ei koskaan käynyt Pompeijissa ja Pompeiji tuhoutui vuonna 79, eli sen jälkeen...

EP: Eli tietenkään toiseen suuntaan sitä vaikutusta ei ole voinut...

JV: Ei ja toisaalta Martialis alkoi itse julkaista omia runoja vasta vuoden 80 jälkeen, joten pompeijilaisetkaan ei voinut lukea hänen runojaan, eli mä luulen, että se nousee enemmän ihan tämmöisestä jostain yleisestä roomalaisesta kulttuurista.

EP: Tietenkään Martialis, vaikka on aika urauurtava runoilija, hänenkin tyylinsä pohjautui aikaisemmilte esikuville, Catuluksele varmaan aika pitkälle erityisesti. Siinä mielessä tällainen kirjoittamisen tapa oli jo olemassa ja on varmasti resonoivat siinä kulttuurissa laajemminkin kuin vain sen yläluokan piirissä, joka luki heidän tekstejään.

JV: Joo kyllä. Catulus on tietysti niitä selkeimpiä esikuvia Martialikselle, mutta on myös esimerkiksi kreikkalaisia aikalaisrunoilijoita sieltä ensimmäiseltä vuosisadalta, jotka kirjoitti vähän samantyyppisistä aiheista lyhyitä epigrammeja.

EP: Näkykö mitään sellaista eroa, että kun tämä Martialis kuitenkin on edustanut kirjallista eliittiä ja nämä useat Pompeijin kirjoittajista välttämättä ei ole, niin näkykö mitään eroa, että herjasiko roomalainen yläluokka ja alemmat kansan luokat samalla tavalla? Onko tällaista vulgaarin kielen käsitettä? Koska siis mitä mä olen näitä lukenut, niin nämä äkkiseltään pistää silmään aika räävittöminä ja vulgaareina ihan nämä Martialiksenkin jutut.

JV: Ne on kyllä sitä, ja oli selkeästi käsitys siitä, että minkätyyppiset ilmaukset tai minkälainen sanasto sopii mihinkin kirjalliseen genreen. Martialiksella ja Pompeijin seinäkirjoituksissa esiintyy paljon sanastoa, jota ei juuri muualla käytetä, varsinkin se seksuaalinen sanasto. Niitä esiintyy joillain muillakin runoilijoilla esimerkiksi Catuluksele, mutta esimerkki Cicero välttää sen tyyppistä sanastoa.

EP: Joo.

JV: Sitten, mitä tulee näihin aiheisiin ja tyyliin, totta kai on eroja ilmaisutavassa. Seinäkirjoitukset on hyvin lyhyitä ja ytimekkäitä, ei pyri kovinkaan mitenkään taiteelliseen ilmaisuun. Toisin kuin sitten taas Martialis, joka käyttä sitä runouden tyylikeinojen varastoa tai roomalainen retoriikka, jossa paljon on myöskin herjauksia tai sitä niin sanottua invektiiviä. Siinähän saattaa olla hyvinkin rikasta se herjausten kirjo ja tavat ilmaista sitä.

EP: Täällä on yksi näistä esimerkeistä, joita sä laitoit mulle, kaikessa yksinkertaisuudessaan kaunis: "Olet valtava mulku." Pompeijista ilmeisesti. Tämä on ihan siis luetteloitu piirtokirjoitus. Muistatko sä yhtään, mitä latinankielistä termiä tuossa käytetään kun soimataan mulkuksi jotain?

JV: Muistan. Tämä on yksi mun suosikkiherjoja. Siinä on sana *mentula*. Tosin se oli siellä seinällä kirjoitettu ehkä puhekielisesti *metula*.

EP: Okei ja se on siis ihan luettavissa siitä seinästä edelleen. se on säilynyt.

JV: Ei taida olla enää. Niin suuri osa Pompeijin seinäkirjoituksista on myöhemmin tuhoutunut, kun ne on kaivettu esiin. Ne on ollut luonnonvoimien armoilla. Tätä ei taida enää olla siellä seinällä, mutta se on silloin aikoinaan dokumentoitu.

EP: Joo.

JV: Se oli siis Pompeijissa yhden kadun varrella talon ulkoseinässä.

EP: Joo. Mä nostin tämän nyt esiin täältä oikeastaan sen takia, koska se oli niin hyvin tommainen karu ja yksinkertainen ja yksiselitteinen, siksi se tuli tässä mieleen, mutta tämä on myös kiinnostava sen takia, että kun me nyt haetaan näitä vertailukohtia nykyaikaan. Ilmeisesti roomalaisetkin herjasivat tällaisella olet mulkku -tyyppisellä tai sama kuin englannin kielessä *you are such a dick*. Se sama ajatus on tulee ilmi jo tässä roomalaismateriaalissa.

JV: Joo ja nämä on musta erityisen hauskoja nämä tämmöiset lukijaan kohdistuvat herjaukset. Kuka tahansa, joka sattui kävelemään ohi ja näki sen tekstin seinällä, joutui itse yllättäen sen herjauksen kohteeksi.

EP: Aivan.

JV: Sitten toisaalta ne muistuttaa ehkä just näitä tämmöisiä vessakirjoituksia. Ei ollut ketään tiettyä henkilöä mielessä, vaan halusi jättää jonkun tämmöisen nokkelan lausahduksen sinne seinälle.

EP: Hauska. Joo, tuntuu kyllä, että tämä on varmasti sellainen lähderyhmä, jossa epäilemättä tulee sellainen olo, että saa kosketuksen siihen arkipäivään ja ehkä jollain tavalla tuntuu tutulta tai ymmärrettävältä tämä kommunikaation muoto. Jos nyt muuten vertaa nykypäivään, paketoidaan tässä tätä juttua. Tuleeko sulla loppukaneettina mieleen jotain semmoista tai haluatko analysoida lyhyesti sitä, miten herjaamisen tavat, normit on muuttuneet, jos vertaa nykysolvauxsua noihin antiikin Rooman vastaaviin? Näetkö sä paljon samaa näissä stereotyyppioissa vai onko ne ratkaisevasti erilaisia? Aloitettiin sillä, että sä aluksi sanoit, että joskus ne on niin vieraita, ettei edes välttämättä tunnista, että tässä nyt on herjaus. Se ei kuitenkaan aina ole niin oletettavasti.

JV: Kyllähän näissä on paljon samaa ja toisaalta paljon erilaista. Sehän on väistämätöntä, että yhteiskunnassa kulttuuriset ja sosiaaliset normit muuttuu, joten herjaaminenkin muuttuu, mitä aiheita pidetään häpeällisenä ja mitä ei. Kyllä mä olen kiinnittänyt huomiota esimerkiksi siihen, minkälaisia herjausten teemoja tai stereotyyppioita näissä esiintyy ja mitä ei esiinny. Sieltä tietysti nämä seksuaaliset herjaukset on aika tuttuja. Niihin kiinnitetään edelleenkin huomiota tai sitten ikä, ulkonäkö. Sitten sellaisia, mitä sieltä just puuttuu: Aikaisemmin mainittiin nämä poliittiset heijastukset, joita ei juuri näy esimerkiksi Martialiksella tai Pompeijissa, kun taas nykyään on aika tavallista kiinnittää huomiota vaikka Twitterissä puoluetustaun tai muuhun poliittiseen suuntautumiseen.

EP: Se on ehkä yllättävä asia tosiaan, että se puuttuu sieltä Roomasta.

JV: Joo. Toinen kategoria, joka sieltä mielestä selkeästi puuttuu, on etniset stereotyyppiat ja herjaukset.

EP: Joo.

JV: Pompeijista ei juurikaan löydy herjauksia eikä kauheasti muutenkaan semmoisia etnisyyteen viittaavia. Siellä saatetaan mainita, että joku on kreikkalainen tai että joku on kotoisin sieltä ja sieltä, mutta sen perusteella ei juurikaan herjata ketään.

EP: Joo, eli tavallaan tällaisia kulttuurisia, etnisiä stereotyyppioita, joita toki roomalaisilla oli runsaasti. Niihin törmää usein muissa kirjallisissa lähteissä. Niitä ei sitten kuitenkaan pidetä tällaisena tai ne ei esiinny näissä lähderyhmissä. Se on myös muuten kiinnostava huomio.

JV: Joo, se on totta. Roomalaisilla oli selkeitä käsityksiä barbaareista ja...

EP: Kyllä kyllä ja vielä hyvin kansaspesifejä käsityksiä.

JV: Joo.

EP: Siinä on pohdittavaa sun tutkimustyön. Jos ei vielä ole tarpeeksi kysymyksiä, tuota voi miettiä myös.

JV: Kyllä. Musta tuntuu, että siellä on keskitytty semmoisiin päivän polttaviin aiheisiin, jotka eniten on ollut ihmisillä mielessä.

EP: Kiitos Joonas tästä keskustelusta. Mä luulen, että mulla alkaa kysymykset ehtyä tai meillä alkaa aika pikemminkin loppua tässä myöskin. Oli tosi kiinnostava keskustelu ja varmasti sellainen, jossa päästiin vain pintaan raaputtamaan. Jäämme odottamaan niitä sun tutkimustyön tuloksia nyt sitten innolla.

JV: Joo kiitos. Oli mukava olla keskustelemassa antiikin herjauksista.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia]

EP: Tämä oli Parlatorio Suomen Rooman-instituutin oma podcast, jossa etsitään yhtymäkohtia menneen ja nykyhetken välillä ja jutellaan kiinnostavien Rooman kävijöiden kanssa. Minä olen Elina Pyy, ja Parlatoriota pääset kuuntelemaan Spotifyssa ja muissa yleisimmissä podcastpalveluissa.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia]